

УДК 343.81:005.34

В. Пузирний,кандидат юридичних наук, доцент,
доцент Навчально-наукового інституту права і соціальних технологій
Чернігівського національного технологічного університету

СТИЛЬ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ: ФОРМУВАННЯ БАЗОВОГО ПОНЯТТЯ

Стиль діяльності керівника державної пенітенціарної служби є явищем або феноменом, що має важливе значення в його повсякденній роботі та її результатах, адже в комплексі характеризує не лише особистість особи такого керівника, а й стосується його поведінки в побуті й на службі, з людьми і технічними системами, з підлеглими й керівниками вищого рівня. Від належного чи неналежного стилю поведінки та загалом діяльності керівника державної пенітенціарної служби залежать як імідж конкретного керівника (працівника), так і система уявлень про службу взагалі, які складаються в оточуючих; від його належного чи неналежного вияву залежить досягнення цілей, які поставлені перед пенітенціарною установою та системою загалом. Із наведених позицій стиль поведінки керівника державної пенітенціарної служби є актуальним об'єктом дослідження, що потребує наукової розробки й практичної реалізації.

Незважаючи на те що проблема стилю діяльності, поведінки керівника або ж працівника певного підприємства, установи, організації чи галузі діяльності, служби загалом отримала ґрунтовну наукову розробку в працях науковців і практиків, не можна, на жаль, констатувати подібну якість досліджень щодо системи виконання кримінальних покарань. Державна пенітенціарна служба як система особливих державних інституцій (органів і установ) у складі центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань (сьо-

годні – Державна пенітенціарна служба України), його територіальних органів управління, арештних домів, кримінально-виконавчих установ, спеціальних виховних установ, слідчих ізоляторів, кримінально-виконавчих інспекцій (органів пробації) має свою специфічну, не схожу на жодну іншу діяльність із притаманними лише їй умовами служби. Цю діяльність реалізовує персонал служби, що вибудовує особливу систему відносин між працівниками конкретної установи чи органу, із засудженими щодо виконання (відбування) ними кримінальних покарань, із державними та громадськими інституціями щодо досягнення цілей, поставлених відповідно до кримінально-виконавчої системи Кримінальним і Кримінально-виконавчим кодексами України.

Вивчення нами наукових і прикладних розробок цього питання засвідчує, що питання стилю діяльності керівника (не у зв'язку із пенітенціарною службою) досліджували такі автори, як В. Авер'янов, Г. Атаманчук, В. Бакуменко, Р. Блейк, Л. Воронько, А. Гончаров, О. Донченко, І. Ібрагімова, В. Євдокимов, К. Левін, С. Лукін, Д. Макгрегор, Дж. Моутон, В. Новік, Н. Нижник, О. Саврук, В. Терещенко, Ф. Фідлер, Г. Щокін та інші українські й зарубіжні фахівці. Відзначимо, що наявний перелік далеко не повний і дуже різноплановий. Зазначені автори характеризували діяльність керівника як державного органу, так і приватних інституцій, як представників державної служби загалом, так і її окремих частин.

Специфіку поведінки й організації діяльності персоналу установ виконання покарань із позиції юриспруденції досліджували І. Богатирьов, А. Галай, С. Гречанюк, І. Іваньков, Г. Радов, І. Яковець та інші дослідники, із позицій педагогіки й психології – О. Беца, В. Галінський, О. Дука, В. Кривуша, Т. Кушнірова, А. Макаренко, С. Чебо-ненко, В. Синьов та інші автори. Проте, незважаючи на досить великий перелік учених і практиків, відзначимо, що питання стилю поведінки керівника державної пенітенціарної служби ними розглядалися фрагментарно, через призму їхніх наукових інтересів: організацію діяльності пенітенціарних установ чи формування колективу виправної установи, підбору й кадрової роботи в пенітенціарній системі або ж досягнення виправлення засуджених.

Наше дослідження стилю діяльності керівника державної пенітенціарної служби є специфічним щодо наведених дотичних проблем, воно важливе в умовах сьогодення й досить різнопланове. Виходячи із широкого кола питань, що можуть стосуватися зазначеної проблеми, нами визначено таку мету дослідження – на основі аналізу праць провідних науковців кримінально-виконавчого та адміністративного права, пенітенціарної й управлінської психології та педагогіки, менеджменту комплексно охарактеризувати загальні засади стилю діяльності керівника державної пенітенціарної служби. Одразу відмежуймося від можливого подвійного розуміння: нашою метою не є оцінювання діяльності конкретно голови Державної пенітенціарної служби України, нашим об'єктом дослідження є праця узагальненого працівника керівної ланки зазначеної системи виконання кримінальних покарань.

Стиль діяльності керівника державної пенітенціарної служби ми розуміємо як сукупність ознак, що поєднують категорії: «стиль» і «стиль діяльності», «керівник» і «керівник організації», «керівник пенітенціарної (кримінально-виконавчої) служби». Наведемо їхне

тлумачення та поєднаймо ці поняття у визначення.

Стиль у розумінні професійної діяльності – це сукупність прийомів, характерних рис якої-небудь діяльності, поведінки, методу роботи [1; 2, с. 1392]; спосіб виконання, здійснення чого-небудь, який характеризується сукупністю певних технічних прийомів [3]; сукупність характерних ознак, особливостей, властивих праці, дій людей у якій-небудь галузі; сукупність прийомів, способів, методів роботи [4, с. 378].

Отже, поняття стилю притаманне не лише професійній діяльності, а й загалом поведінці або вигляду особи чи процесу. Якщо характеризувати стиль діяльності, до цього явища варто узагальнено додавати такі пов'язані категорії, як стиль поведінки, стиль роботи, стиль досягнення результатів роботи, стиль взаємин у колективі та під час діяльності.

Керівник – той, хто керує ким, чим-небудь, очолює когось (щось) [1; 2, с. 535; 3]. Залежно від виду діяльності й організаційно-правової форми (на підприємстві, в установі, закладі тощо), його здійснення визначаються такі синоніми керівника, як голова; директор, а щодо мілітаризованої державної служби додатково – начальник.

Щодо специфіки ознак управління (керування) у тлумачних словниках загалом називається процес, що стосується спрямовування діяльності, роботи когось, чого-небудь; перебування на чолі когось, чогось [1]; безпосереднє здійснення управлінських функцій. Загалом під управлінськими функціями, а для цього нами досліджені праці з менеджменту, державного управління [5; 6; 7], розглядають поєднання специфічних елементів діяльності щодо планування, організації, керування й контролю.

До наведених ознак загальної характеристики стилю професійної діяльності керівника нами додана пенітенціарна специфіка на основі застосування положень Кримінально-виконавчого кодексу України [8], Законів України: «Про Державну кримінально-виконав-

чу службу України» [9] і «Про пробацію» [10].

Специфіку діяльності керівників у державній пенітенціарній службі досить якісно характеризує А. Галай у своїх працях. Наведемо сутнісно важливі для нас ознаки узагальненого керівника в пенітенціарній службі (установі):

1. Керівники – керівники та заступники керівників організацій і їхніх структурних підрозділів. Ці працівники організують, спрямовують і координують роботу підлеглих, приймають на основі аналізу інформації рішення на виконання покладених на них функцій; контролюють виконання, інспектують, здійснюють підбір і розстановку кадрів тощо. Поряд із цим вони певною мірою виконують представницькі функції [11, с. 17].

2. Діяльність щодо виконання покарання має, окрім вузько професійної, суто функціональної специфіки, спільні характеристики, зумовлені особливостями свого предмета впливу (засуджені та їхня спільнота), умовами роботи (місця позбавлення волі, особлива правова регламентація дій) і завданнями (перевищення засуджених, збереження й примноження їхніх суспільно цінних рис, зокрема фізичного та психічного здоров'я, здатності позитивно виконувати свої соціальні ролі, безпека) [12, с. 171].

3. Керівники в пенітенціарній службі диференціюються за категоріями безпосередньо на управлінський персонал та адміністративно-пенітенціарний персонал. Управлінський персонал (адміністрація) – співробітники, які здійснюють процес управління установою, організацією виправного впливу; періодично вступають у спілкування, часто опосередковане, з об'єктами виправного впливу. Адміністративно-пенітенціарний персонал – працівники, які є функціональними керівниками, здійснюють керівництво складовими установи виконання покарання, що спрямовані на ресоціалізацію засуджених. Такі співробітники менше, ніж перша група, здійснюють управління установою загалом, проте вони більше працю-

ють щодо організації та безпосереднього координування реалізації закладової концепції здійснення виправного впливу на особистість засудженого. Вони частіше, ніж перша група, спілкуються із засудженими, хоча, як уже вказувалось, їхня основна робота полягає у спрямуванні й забезпеченні безперешкодної роботи пенітенціарного персоналу [13, с. 169].

Отже, дослідження зазначеного автора досить вагоме для формування понятійного апарату щодо стилю діяльності керівника державної пенітенціарної служби. До його позитивів варто зарахувати якісну характеристику змісту управлінської діяльності в системі виконання кримінальних покарань. Однак А. Галай приділяв увагу у своїх працях пенітенціарним установам, до яких за сучасним нормативним урегулюванням належать арештні доми, кримінально-виконавчі установи, спеціальні виховні установи (виховні колонії) та слідчі ізолятори у випадках, передбачених Кримінально-виконавчим кодексом України. Тобто, для повноцінного розуміння поняття керівника державної пенітенціарної служби, на нашу думку, доцільно до наведених характеристик додати категорії керівного персоналу самої Державної пенітенціарної служби України, її обласних управлінь та органів виконання покарань. У свою чергу, до останніх належать кримінально-виконавчі інспекції, що будуть перетворені на органи пробації у зв'язку з уведенням у дію однойменного закону (хоча варто зазначити деяку неузгодженість використаної в законі термінології).

Отже, зіставлення ознак наведених вербальних категорій із профілем діяльності державної пенітенціарної служби дало нам змогу визначити авторське поняття «стиль діяльності керівника державної пенітенціарної служби», під яким ми розуміємо таке:

– сукупність характерних ознак, особливостей, властивих управлінській праці [...];

– [...] керівників (голів, начальників та інших представників управлінської

ланки) Державної пенітенціарної служби України, її територіальних органів управління, арештних домів, кримінально-виконавчих установ, спеціальних виховних установ, слідчих ізоляторів, кримінально-виконавчих інспекцій (органів пробації) [...];

– [...] що має спільні характеристики, зумовлені особливостями свого предмета впливу (засуджені та їхня спільнота), умовами роботи (місця позбавлення волі, особлива правова регламентація дій) і завданнями (перевиховання засуджених, збереження та примноження їхніх суспільно цінних рис, зокрема фізичного й психічного здоров'я, здатності позитивно виконувати свої соціальні ролі, безпека) та керування цими процесами [...];

– [...] яка полягає в управлінні пенітенціарною системою, здійсненні виконання кримінальних покарань і пробації, зокрема безпосередньому й опосередкованому впливу на засуджених та ув'язнених осіб, підтриманні належної інфраструктури для забезпечення цього процесу, налагодженні й здійсненні про-активної взаємодії для якісного виконання цілей кримінального покарання.

Перспективою подальших досліджень, на нашу думку, є аналіз чинних стилів керівництва щодо системи виконання кримінальних покарань і класифікація факторів, які формують стилі керівництва з урахування вітчизняної управлінської специфіки.

Ключові слова: стиль діяльності, керівник пенітенціарної служби, установи виконання покарань, органи виконання покарань.

У статті досліджується проблема стилю діяльності керівника державної пенітенціарної служби. На основі мовного аналізу, дослідження нормативних конструкцій і наукових позицій обґрунтовано поняття «стиль діяльності керівника», що враховує специфіку функціонування органів та установ виконання покарання, особливості здійснення управлінської праці в пенітенціарній системі.

В статье исследуется проблема стиля деятельности руководителя государственной пенитенциарной службы. На основе языкового анализа, исследования нормативных конструкций и научных позиций обосновано определение «стиль деятельности руководителя», учитывающее специфику функционирования органов учреждений исполнения наказания, особенности осуществления управленческого труда в пенитенциарной системе.

The article aim sat putting into perspective the style of the head of state penitentiary service. It based on linguistic analysis, research and regulatory structures scientifically grounded concept to style manager that takes in to account the specific functioning of the institutions and of punishment, especially the implementation of administrative working the prison system.

Література

1. Академічний тлумачний словник української мови : у 11 т. (1970–1980) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua>.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К. : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lingvo.ua/uk/Search/uk-uk?searchMode=Interpretation&fromSlovnnyk=1>.
4. Краткий словарь иностранных слов / под ред. И.В. Лехина, Ф.Н. Петрова. – М. : Госиздат иностранных и национальных словарей, 1952. – 488 с.
5. Роббинс С.П. Менеджмент / С.П. Роббинс, М. Коултер ; пер. с англ. – 6-е изд. – М. : Вильямс, 2004. – 880 с.
6. Петков В.П. Менеджмент у державному управлінні : [навчальний посібник] / В.П. Петков, О.О. Соломенчук, С.В. Петков ; за заг. ред. д-ра юрид. наук В.П. Петкова. – Запоріжжя : ЮІ МВС України, 2001. – 303 с.
7. Сетров М.И. Основы функциональной теории организации / М.И. Сетров. – Л. : Наука, 1972. – 164 с.

8. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 року № 1129-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 3-4. – Ст. 21.
9. Про Державну кримінально-виконавчу службу України : Закон України від 23 червня 2005 року № 2713-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 30. – Ст. 409.
10. Про пробацію : Закон України від 05 лютого 2015 року № 160-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 13. – Ст. 93.
11. Кузнецова В.Ф. Правовые вопросы подбора, расстановки и подготовки управленческих кадров местных Советов депутатов трудящихся : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Государственное право и управление; административное право» / В.Ф. Кузнецова ; КГУ им. Тараса Шевченко. – К., 1973. – 170 с.
12. Галай А.О. Організаційно-правові засади формування та функціонування персоналу установ виконання покарання : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / А.О. Галай ; Київський інститут внутрішніх справ. – К., 2003. – 229 с.
13. Галай А.О. До питання класифікації персоналу пенітенціарних установ / А.О. Галай // Проблеми пенітенціарної теорії та практики. Бюлетень КІВС. – 2001. – № 6. – С. 163-170.